

Ihanteet ja arki päihdeiden käytön puheeksiotto- tilanteissa päivystysvastaan- otoilla. Eettisten peri- aatteiden toteutuminen

Terveyttä edistävä toiminta perustuu monitieteiseen lähestymistapaan ja etiikkaan. Perustana ovat arvot, joista keskeisimpiä ovat ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo.

Kirjallisuuden perusteella tutkimustietoa tarvitaan eettisten periaatteiden konkretisoinnista: miten esimerkiksi toteutuvat oikeus hyvään hoitoon tai ihmisarvon kunnioittaminen. Tutkimustieto on tarpeen myös terveyden edistämisen toimintamallien luomisesta. On myös tärkeää tuoda esiin potilaiden kokemukset terveyden edistämisestä.

Päihdetyö on yksi terveyden edistämisen osa-alueista. Se sisältää terveyttä edistävän ja ennalta ehkäisevän päihdetyön, varhaisvaiheen päihdehaittojen ja -riskien ehkäisyä sekä hoitavan ja korjaavan päihdetyön. Tässä tutkimuksessa käytettävä

käsite varhaisvaiheen päihdetyö sijoittuu ehkäisevän ja korjaavan työn välimaastoon. Se sisältää varhaisen puuttumisen, puheeksi ottamisen sekä muutoksen ja itsehoidon tukemisen osana potilaan kokonaisvaltaista hoitoa.

Tutkittaessa työikäisten terveyskäyttäytymistä on havaittu, että alkoholin osalta pitkän aikavälin kehitys ei ole ollut myönteistä verrattuna muihin elintapoihin, esimerkiksi tupakointiin ja ruokatottumuksiin. Keskeisiä väestön terveyshaasteita ovat päihde- ja mielenterveyshäiriöt, jotka rajoittavat elämänlaatua, terveyttä ja toimintakykyä, ja joiden vaikutukset näkyvät lisääntyvästi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten vastaanotoilla.

Alkoholin tiedetään olevan maassamme käytetyin päihde ja samalla myös pääasiallinen ongelmapäihde. Juuri päivitetyn alkoholin käyttäjiä koskevan Käypä hoito -suosituksen mukaan ”alkoholiongelma on yksi yhteiskuntamme merkittävistä terveysuhkista. Suositus korostaa terveydenhuollon keskeistä asemaa alkoholiongelman ehkäisyssä, havaitsemisessa ja hoidossa.” Kansanterveyden ja hyvinvoinnin kannalta olisi olennaista, että korkea alkoholin kulutuksen taso alenisi ja riskikäyttö vähenisi. Alkoholin käytön haitat eivät ole vain yksilötason riski, vaan ne muodostavat uhkan läheisten ja muiden ihmisten hyvinvoinnille.

Päihdeiden käytön haittakustannuksista huolimatta päihdeiden käyttöön puuttumatta

jättäminen on yhteiskunnalle kalleinta. Päihdeiden käyttöön liittyvät ongelmat tulevat joka tapauksessa esiin sairastamisena tai elämänhallinnan menettämisen kautta. On arvioitu, että suurimpana yksittäisenä tulosityynä päivystysvastaanotoilla ovat päihdeiden käytön terveysvaikutukset. Päihdetyöllä ja päihdepalveluilla voidaan vähentää päihdeiden käytöstä johtuvia haittoja ja näin edistää yksilöiden terveyttä ja elämänlaatua.

Päihdeiden käyttöön liittyvät ongelmat ovat ajankohtainen ja yleinen ilmiö sairaaloiden ja terveyskeskusten päivystysvastaanotoilla. Päivystyspalvelut ovat merkittävä osa julkista palvelujärjestelmää.

Kotimaisen tutkimustiedon perusteella päivystyskäynneistä joka kahdeksas liittyy päihdeiden käyttöön. Viidennes päivystysten potilaista asioi päihtyneenä. Päihdeiden käyttö on osallisena erityisesti tilanteissa, joissa päivystykseen haudutaan tapaturman tai pahoinpitelyn vuoksi tai itseään vahingoittaneena. Huumausaineista eniten päivystyskäynnejä suhteessa käyttöön aiheuttavat opioidit, jotka lamaavat keskushermostoa. Nykyajan päivystyshoidon haasteeksi ovat muodostuneet muuntohuumeet, joiden kohdalla tietämättömyys niiden vaikutuksista saattaa vaikeuttaa potilaan hoitoa ja kohtaamista.

Päihdeiden käytön puheeksiotto ja lyhytinterventio päivystysvastaanotoilla ovat olleet tutkimuksellisen kiinnostuksen kohteena monissa maissa ja

useista näkökulmista. Tutkimus-ilmioon liittyvää tutkimusta on tehty ainakin 12 maassa. Aikaisemmat tutkimukset ovat liittyneet muun muassa hoitohenkilöstön asenteisiin ja osamiseen, päihteiden käytön puheeksioton menetelmiin sekä niiden soveltuvuuteen, hyväksyttävyyteen ja implementointiin. Eettisten periaatteiden toteutumisesta varhaisvaiheen päihdetyössä päivistystävastaanotoilla ei ole löydettyvissä aikaisempaa tutkimusta.

Ulkomaiset tutkimukset osoittavat, että päihteiden käytön puheeksiotto on päivistykseen soveltuva, hyväksytty ja käyttöön otettava toimintamalli. Toisaalta samat tutkimukset esittävät monia haasteita tai esteitä ratkaistavaksi. Aikaisempi tutkimustieto luo kuvan varhaisvaiheen päihdetyöstä ja päihteiden käytön puheeksiotosta päivistysympäristöissä moniulotteisena ilmiönä, johon työntekijöillä, potilailla ja asian tuntijoilla on oma näkökulmansa. Kotimaisissa tutkimuksissa päihdetyötä, etiikkaa ja päivistystyötä ei ole aikaisemmin yhdistetty samaan tutkimukseen.

Päihteiden käyttöön vaikuttamisen edellytyksinä ovat eettinen arviointi ja pohdinta, joihin sisältyvät ihmisarvon ja itsemääräämisen kunnioittaminen, valinnat sekä osapuolten vastuut ja velvollisuudet. Terveiden tai hyvän elämän ihanteet ovat kuitenkin erilaisia moniarvoisessa yhteiskunnassa eivätkä ne kaikki aina liity terveyden edistämiseen.

Etiikalla tarkoitetaan oppia hyvästä ja pahasta, joka omana tieteenalanaan tutkii oikeaa ja väärää. Hoitotyön etiikka on

yksi kuvailevan etiikan osaluja, jolla empiirisesti tutkitaan omaksuttuja arvoja ja normeja, kokemuksia ja päätöksentekotapoja.

Tässä tutkimuksessa eettiset periaatteet määritellään eettisiksi ihanteiksi, joita vasten päivistysten varhaisvaiheen päihdetyön ja puheeksiottojen arkea tarkastellaan. Näin tässä tutkimuksessa on piirteitä narratiivisesta etiikasta, jonka mukaan jokainen ihminen määrittelee itselleen merkityksellisesti eettisten periaatteiden sisällön. Eettisten periaatteiden määrittely on sidoksissa elettyyn aikaan ja kulttuuriin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon alueella käydään jatkuvasti keskustelua siitä, mikä on oikein tai väärin, hyvää tai pahaa, oikeudenmukaista tai epäoikeudenmukaista. Keskustelussa nousevat usein esiin erilaiset näkemykset. Esimerkiksi pohtiessaan ns. itse aiheutettuja sairauksia ja omaa vastuuta sairauksien synnyssä, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE on todennut, että käsite itse aiheutettu sairaus on ongelmallinen ja siitä tulisi luopua. Sairauksien ennalta ehkäisyssä voidaan korostaa vastuuta, mutta silti sairastumista ei voida hallita. Sairastunutta ihmistä ei saa hylätä itsemääräämisoikeuteen vedoten.

Myös A-klinikkasäätiön eettinen toimikunta on tänä syksynä nostanut esiin päihdetyön eettiset näkökulmat ja kuvannut sen arvopohjan. Tämän määrittelyn mukaan päihdetyön arvoista tärkein on ihmisarvo, joka sisältää ihmisyyden ja elämän kunnioittamisen, oikeudenmukaisuuden ja tasa-

arvoisuuden sekä suvaitsevaisuuden, ja jotka sisältyvät myös Suomen lakeihin.

Oikeudenmukaisuus ja ihmisarvo terveydenhuollossa ovat eettisiä kysymyksiä, mutta myös samalla oikeudellisia kysymyksiä. Oikeudellisissa kysymyksissä on kyse siitä, mikä on laillista tai laitonta. Eettiset kysymykset puolestaan kohdentuvat siihen, mikä on hyvää, pahaa, oikein tai väärin. Päihdetyötä säätelee sosiaali- ja terveydenhuollon yleinen lainsäädäntö, jota täydentämään on annettu ohjeita päihteiden käyttäjien tai päihtyneiden potilaiden hoitoon. Joulukuun alussa on tullut voimaan uusi laki ehkäisevästä päihdetyöstä ja valmistella on myös potilaan itsemääräämisoikeutta tukeva laki.

Ammattilaisten työtä säätelee ammattietiikka, jolla tarkoitetaan ammattialan yhteistä näkemystä hyvästä ammatillisesta toiminnasta. Eettisten ohjeiden tehtävänä on myös pitää yllä potilaiden luottamusta ammatikuntaan. Nämä ohjeet eivät ole yhtä sitovia kuin lainsäädäntö, mutta niiden merkitys on tärkeä sekä toiminnan oikeuttamisessa että hyvän ja pahan toiminnan osoittamisessa.

Päihteiden liikakäyttö heijastuu sosiaali- ja terveydenhuollon päivittäiseen toimintaan yhtenä yhteiskuntamme perusongelmana. Eettisestä näkökulmasta myös tämän ongelman seurauksia tulisi arvioida realistisesti. Eettinen ongelma ilmenee useimmiten ihmisten välisessä arjen toiminnassa, työntekijöiden tai potilaiden kokemuksissa. Mikäli ongelma ratkeaa pelkästään tosiasioiden ja tiedon lisääntymisen perus-

tella, ei kyseessä ole eettinen ongelma. Eettisten ongelmien ytimessä on kysymys siitä, miten edistetään potilaan hyvää.

Päihteiden käytön puheeksiotolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa keskustelun avausta päihteiden käytöstä, ja sen toteuttamiseksi käytännössä on erilaisia tapoja. Puheeksiotto voi toimia lähtökohtana päihteiden käytön arvioinnille tai laajemmalle lyhytneuvonnalle tai mini-interventiolle. Lyhytneuvonnalla tarkoitetaan terveysneuvontaa vastaanotokäynnin yhteydessä. Lyhytneuvonnan lähtökohtana on riskikulutuksen yleisyyden tiedostaminen ja aktiivinen kysyminen potilaiden alkoholin käytöstä.

Alkoholin käytön riskien arviointia ja lyhytneuvontaa on jo pitkään vakiinnutettu osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Mini-interventiota on toteutettu maassamme yli 20 vuotta, mutta kehittämistyöstä huolimatta se ei ole juurtunut toimintamalliksi arjen työhön. Lyhytneuvonta on yksi tutkituimmista päihdehoitoista, ja sillä on vahva tieteelliseen tutkimukseen perustuva näyttö. Jotta toiminta vaikuttaisi kansanterveydellisesti merkittävästi, sen tulisi olla kattavaa.

Tutkimustiedon mukaan hitaaseen käyttöönottoon ovat vaikuttaneet asenteet, kiireinen työrytmi ja riittävien tietojen sekä menetelmällisten taitojen puute. Esteiden voittamiseksi olisi hyödyllistä huomioida työntekijöiden ymmärrys uusien toimintamallien tarpeellisuudesta. Mini-interventiosuositusten on todettu olevan käytäntöön soveltuvia silloin, kun tarvittava koulutus ja riittävä tuki on varmistettu.

Tutkimusten mukaan suurin osa potilaista hyväksyy alkoholi-asioiden käsittelyn lähes aina ja ainakin silloin, kun eivät itse ole päihtyneitä. Työntekijät saattavat kuitenkin yhä arkailla kysymistä päihteiden käytöstä.

Tämä tutkimus sijoittuu terveystieteen ja hoitotieteen, erityisesti preventiivisen hoitotieteen alueelle sekä liittyy myös narratiivisen tutkimuksen perinteeseen. Eettisten periaatteiden toteutumista selvitetään varhaisvaiheen päihdetyössä päivystysvastaanotoilla. Päivystysvastaanottojen työntekijät ja potilaat kuvaavat tutkittavaa ilmiötä omakohtaisten puheeksiottotilanteiden pohjalta sekä päihdetyön asiantuntijat asiantuntijuuteensa perustuen ja ihanteellista puheeksiotto-tilannetta kuvaten.

Väitöskirjatutkimuksen tarkoituksena on kuvata varhaisvaiheen päihdetyötä, eettisten periaatteiden toteutumista ja kehittämistarpeita päivystysvastaanotoilla. Tutkimuksen kiinnostuksenkohteena ovat osallistujille tärkeät eettiset periaatteet sekä ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Lisäksi tutkitaan oikeuden ja oikeutuksen ilmenemistä.

Tutkimuksen tavoitteena on ollut tuottaa tietoa siitä, millaista varhaisvaiheen päihdetyö on, miten eettiset periaatteet toteutuvat päivystysten varhaisvaiheen päihdetyössä, ja miten periaatteiden soveltamista tulisi kehittää.

Tässä tutkimuksessa kehitettiin toimintamalli varhaisvaiheen päihdetyöhön ja monialaiseen yhteistyöhön. Tutkimuksen tulokset osoittivat ristiriidan varhaisvaiheen päihdetyön ihanteiden ja arjen välillä. Vaikka työntekijät tunnista-

vat ihanteet, kuten esimerkiksi potilaan inhimillisen ja yksilöllisen kohtaamisen, ne eivät välttämättä toteudu arjen toiminnassa.

KIRJALLISUUS

- ETENE. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. ETENE-julkaisuja 32. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. Helsinki: STM; 2011.
- Forsythe M, Lee GA. The evidence for implementing alcohol screening and intervention in the emergency department – Time to act. *Int Emerg Nurs* 2012;20:167–172.
- Havio M, Inkinen M, Partanen A. (toim.). Päihdehoitotyö. 5.-8. p. Helsinki: Sanoma Pro Oy; 2014.
- Karlsson T, Kotovirta E, Tigerstedt C, ym. (toim.). Alkoholi Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. Rap. 13/2013. THL. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy; 2013.
- Käypä hoito. Alkoholi-ongelman hoito. Käypä hoito -suositus 2015. *Duodecim*. 2. päivytys. Luettu 4.11.2015. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suositukset/suositus?id=hoi50028>
- Kääriäinen J. Stepwise, Tailored Implementation of Brief Alcohol Intervention for Risky Drinkers in Health Care. *Acta Universitatis Tamperensis* 1569. Tampere: University Press; 2010.
- Louhiala P, Launis V. 2009. Parantamisen ja hoitamisen etiikka. Helsinki: Edita Prima Oy; 2009.
- Leino-Kilpi H, Välimäki M. Etiikka hoitotyössä. 8. uud. p. Helsinki: Sanoma Pro Oy; 2014.
- Sorsdahl K, Myers B, Ward C, ym. Screening and brief interventions for substance use in emergency departments in the Western Cape province of South Africa: views of health care professionals. *Int J Inj Contr Saf Promot* 2014;21(3):236–243.
- Wilks T. Social Work and Narrative Ethics. *Br J Soc Work* 2005;35:1249-1264.
- MINNA-MARIA BEHM
*TtT, henkilöstöasiantuntija
Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri, Lappeenranta*